

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ**

на правах рукопису

ГРУДНИЦЬКА Світлана Миколаївна

**ПРАВОВИЙ СТАТУС ОБ'ЄДНАНЬ ПІДПРИЄМСТВ
У ПРОМИСЛОВСТІ**

Спеціальність 12.00.04 - Господарське право;
арбітражний процес

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня

кандидата юридичних наук

Донецьк-1997

Дисертація є рукописом.

Робота виконана в Інституті економіко-правових досліджень
Національної академії наук України.

Науковий керівник - доктор юридичних наук, професор,
академік НАН України
Мамутов Валентин Карлович

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Михайлін Сергій Захарович

кандидат юридичних наук, доцент
Хахулін Віктор Васильович

Провідна організація - Київський університет
імені Тараса Шевченка (м.Київ)

Захист дисертації відбудеться " 2 9 " к в і т н я 1997
р. о 14-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д 06.09.01 в Інституті економіко-правових досліджень НАН
України за адресою:

340048. м. Донецьк, вул. Університетська, 77.

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці
Інституту економіко-правових досліджень НАН України.

Автореферат розіслано "2 0 " б е р е з н я 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Граніш В.В.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

1.1. Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку економіка України зазнає докорінних змін. Створюється самостійний національний господарський комплекс. Згідно курсу на побудову соціально орієнтованої ринкової економіки йде процес роздержавлення майна і становлення різних форм власності. Це, в свою чергу, призводить до зміни способів управління господарською діяльністю підприємств, зокрема, шляхом створення об'єднань підприємств нового типу. Першими законодавчими актами, що поклали початок реформуванню економіки в Україні, було закладено лише основні принципи організації і діяльності цих складних господарських систем. Необхідністю подальшого розвитку законодавства про об'єднання, подальшої теоретичної розробки принципів організації об'єднань у нових умовах господарювання зумовлена актуальність даної теми дослідження.

Новизна та особливе значення об'єднань у структурі економічних відносин вимагають розробки найбільш раціональних підходів щодо регулювання їх правового статусу. Досягнутий рівень теоретичної розробки цієї проблеми не відповідає потребам практики, ряд положень залишається дискусійним: зберігається неоднозначність у визначенні специфіки видів об'єднань, критеріїв вибору конкретного виду, особливостей економічного механізму діяльності об'єднань у період формування і функціонування змішаної економіки.

Це дослідження направлене на розвиток теоретичної бази системної нормотворчості у вказаній сфері суспільних відносин.

1.2. Ступінь дослідженості теми дисертації.

Особливості створення і діяльності промислових, виробничих, науково-виробничих і інших видів об'єднань широко досліджувались радянською наукою. У наукових працях останніх років розглядалися окремі економіко-правові проблеми організації об'єднань нового типу. Необхідність поглибленого, системного аналізу проблем законодавчого регулювання консолідаційних процесів на сучасному етапі зумовила вибір теми, дисертаційного дослідження.

1.3. Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність господарських відносин, що виникають у процесі становлення нових видів об'єднань підприємств, адекватних новим умовам господарювання. Досліджуються, зокрема, особливості їх правового статусу, специфіка видів, порядок формування організаційної бази об'єднання, а саме установчих документів, складу і компетенції органів об'єднання. За об'єкт дослідження вибрані об'єднання різних галузей промисловості України, створені в період ринкових перетворень.

1.4. Мета та основні завдання дослідження.

Дослідження має на меті визначити місце таких об'єднань в системі суб'єктів господарювання, виявити особливості, правового положення об'єднань різних видів, обґрунтувати рекомендації щодо вдосконалення їх статусу. Основним завданням дослідження є визначення адекватності об'єднань підприємств потребам сучасної змішаної економіки.

1.5. Методологія дослідження. Методологічною основою роботи є діалектичний метод пізнання. Методику дослідження склали методи: аналізу та узагальнень, вибіркового дослідження, формально-логічний, системно-структурний, порівняльно-правовий, раціональний, статистичний, історичний.

1.6. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці правознавців і економістів України та СНГ таких, як от: Г. Авілов, С. Аптекар, М. Брагинський, А. Венедиктов. Б. Газар'ян, В. Гайворонський, Н. Денчик. Е. Дунаєв, З. Заменгоф, І. Замойський, С. Запольський, І. Заінчовська, С. Зінченко, Г. Знаменський, В. Іллюшенко, Г. Кашаніна, Н. Коняєв, В. Лапач, В. Лаптев, Д. Липницький, А. Маковський, В. Мамутов, В. Мартем'янов, Г. Мергелов, С. Михайлін, Н. Мних, А. Певзнер. А. Пилипенко. Г. Пронська, Л. Рутман, Є. Суханов, О. Садиков, А.Серебряков, В. Хахулін, С.Чепраков, О. Чувпило, М. Чумаченко, А. Чухно, В. Щербина та інші. На дослідження також вплинули теоретичні роботи вчених інших держав, а саме: Кемпбела Г. Макконела, Стенлі Л. Брю, Дж. Кітчінга, Д. Ньюбелла, Х. Окумура. Дж. Гелбрейта та інших.

1.7. Емпірична база роботи. Практичну основу дослідження склали нормативні акти України та ряду зарубіжних країн, що регулюють діяльність складних господарських систем, матеріали Верховної Ради України по обговоренню питань регулювання правового статусу об'єднань підприємств, документація Міністерства вугільної промисловості України, матеріали управлінь статистики і виконавчих комітетів місцевих рад з реєстрації суб'єктів підприємницької діяльності, установчі документи діючих господарських об'єднань.

1.8. Наукова новизна дисертації полягає у тому, що автором уперше в Україні проведено комплексне дослідження правового статусу об'єднань підприємств нового типу, у ході якого обґрунтована класифікація господарських об'єднань, визначені принципи розмежування понять господарського товариства і об'єднання підприємств, на основі конкретних пропозицій до законодавства про об'єднання розроблено проект Закону України "Про господарські об'єднання".

До захисту виносяться наступні положення:

- Об'єднанню властива подвійність статусу: з одного боку, воно володіє звичайною правосуб'єктністю, яка дозволяє йому приймати участь у господарських відносинах, виступати в них як суб'єкт права, з іншого боку - спеціальною господарською компетенцією з координації і управління діяльністю підприємств, що входять до складу об'єднання. Присутність у статусі об'єднання управлінської компетенції складає його специфіку.

- Доцільність класифікації об'єднань за характером взаємовідносин органів об'єднання з підприємствами-учасниками. Застосування для класифікації за даною ознакою термінів "об'єднання координаційного типу" і "об'єднання субординаційного типу".

- Доцільність класифікації об'єднань за ступенем майнової відокремленості підприємств, що входять до їх складу, та ступенем централізації в об'єднанні функцій управління діяльністю учасників.

- Доцільність удосконалення визначень видів об'єднань підприємств у статті 3 Закону "Про підприємства", зокрема, об'єднання в один вид або більш чіткого розмежування понять асоціації і корпорації, визнання за консорціумом статусу як статутного, так і договірної об'єднання, уточнення принципів відповідальності в концернах та інших об'єднаннях субординаційного типу.

- Тракткування установчого договору і статуту як сумісного нормативного акту внутріфірмового права, який виступає водночас як установчий акт і локальний організаційно-управлінський акт. За своєю правовою природою установчий договір є організаційно-господарським договором, а статут -

його складовою частиною. Це дає теоретичну основу для такого визначення їх змісту, яке виключить зайве дублювання текстів і колізію норм.

1.9. Теоретичне і практичне значення дослідження.

Результати дослідження дозволяють обґрунтувати концептуальні підходи до вирішення теоретичних проблем класифікації об'єднань підприємств, визначення особливостей їх правового статусу у порівнянні з іншими суб'єктами господарювання, зокрема, господарськими товариствами. Вони створюють певну теоретичну основу для поступового розвитку законодавства, здатні привернути увагу інших дослідників до подальших пошуків у сфері практичного просування до сучасних форм цивілізованого ринку.

Основні теоретичні висновки відображені у пропозиціях до законодавства, що сформувався у ході дослідження відповідно до вимог раціональності, теоретичної обґрунтованості та потреб господарської практики.

Результати наукового дослідження можуть бути використані у законотворчій діяльності, подальших наукових дослідженнях та учбовому процесі, у господарській практиці.

1.10. Апробація результатів дослідження. Дисертаційна робота виконана у відповідності до плану науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень НАН України за темами: 020392 "Правове забезпечення переходу до змішаної економіки", 3.1.10.6. "Удосконалення економіко-правового механізму поєднання ринкового та державного регулювання господарських відносин"; матеріали дослідження використані у розробці цих тем.

Результати дослідження вносились на обговорення науково-практичних конференцій "Проблеми становлення господарського

законодавства України" (Донецьк, 1993 р.), "Право власності в Україні в умовах ринкових відносин" (Одеса, 1995 р.), "Регіон: стратегія виживання і розвитку Донбасу" (Донецьк, 1996 р.).

Основні результати використовувались при підготовці пропозицій щодо удосконалення діючого законодавства, зокрема:

проекту Закону України "Про господарські об'єднання", що направлений до Верховної Ради України у вересні 1993 р.;

повідомлень про невідповідність діючим законам положень Декрету Кабінету Міністрів України N 24-92 від 31.12.1992 р. "Про впорядкування діяльності суб'єктів підприємницької діяльності, створених за участю державних підприємств", що направлені у серпні 1993 р. до Кабінету Міністрів України та у грудні 1993 р. Генеральному прокуророві України;

проекту Господарського (Комерційного) кодексу України, який подано до Уряду України у грудні 1995 р.

Результати дослідження застосовувались також при розробці локальних актів, зокрема, установчих документів господарської асоціації "Газмашапарат" і акціонерного товариства "Донбас", та консультуванні у практичній діяльності.

Основні положення дисертації викладені у 10 опублікованих автором роботах загальним обсягом 5,4 д. а., з яких особисто автору належить 5,1 д. а.

Структура роботи зумовлена метою і завданням дослідження. Дисертація містить 170 сторінок основного машинописного тексту, складається зі вступу, трьох глав, закінчення, включає 4 таблиці, 3 схеми, 1 малюнок, список використаної літератури з 269 найменувань, 3 додатки.

2. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

2.1. Проблеми правового регулювання консолідаційних процесів в економіці України.

Існуючі методики формування економічного механізму в об'єднаннях свідчать про значні потенційні можливості стійкої консолідації підприємств. У складних умовах перехідного періоду великі міжгалузеві регіональні та міжрегіональні господарські об'єднання здатні не тільки внести елемент керованості в розвиток економічних процесів, але й значно полегшити за рахунок об'єднаних та збільшених коштів і зусиль вирішення складних завдань технічного переозброєння, впровадження нових технологій, оптимального використання ресурсного потенціалу і т.ін.

Це свідчить про необхідність перебороти упереджене ставлення до об'єднань, яке сформувалося внаслідок огульного відкидання минулого досвіду. Господарський досвід демонструє, що, не зважаючи на переконливі докази ефективності організаційно-структуризованої консолідації діяльності підприємств, вони не поспішають поступитися своєю господарською свободою, якщо не бачать негайної матеріальної віддачі. Як наслідок, нехтуються реальні можливості підвищення ефективності суспільного виробництва, високоефективні наукові розробки залишаються без застосування. Це підкреслює актуальність завдання створити більш наочні, гарантовані стимули до об'єднання підприємств там, де це економічно вигідно, а не намагатися переконати підприємства у перевагах на перспективу. Необхідно виробити гнучку економічну політику (податкову, фінансову, кредитну і т. ін.), спрямовану на

стимулювання консолідаційних процесів у відповідності до економічних і соціальних пріоритетів.

З цієї метою, зокрема, може бути використане передбачене законодавством право державних органів на встановлення податкових пільг окремим господарючим суб'єктам. Світовий досвід підтримки малого підприємництва, безумовно, цінний. Але на сьогодні, в тій ситуації, що склалася в Україні, виглядає необхідним перенесення основних акцентів на створення режиму найбільшого сприяння для великих господарських систем, здатних забезпечити прорив від економічного хаосу та інвестиційної бездіяльності до стабілізації.

Важливість завдань, що стоять перед об'єднаннями, підкреслює настійну необхідність прийняття Закону про об'єднання, який задовольнить потребу органічного пов'язання правових норм про об'єднання з іншими інститутами господарчого законодавства, чітко визначить юридичну специфіку правового статусу господарських об'єднань різних видів, заповнить прогалини у законодавстві та розв'яже існуючі проблеми у практиці об'єднання підприємств.

Останнім часом набуває характеру чіткої тенденції формування різноманітних груп юридично самостійних суб'єктів, які перебувають у тісному економічному взаємозв'язку. Це потребує належного законодавчого забезпечення, та на даний момент воно практично відсутнє. Залучення процесів об'єднання підприємств, що базуються на володінні капіталами інших господарючих суб'єктів, до поля регулювання статті 3 Закону України від 27 березня 1991 року "Про підприємства в Україні" можливе лише завдяки положенню про право підприємств створювати інші види об'єднань, окрім тих, що перелічені в законі. Закон України від 19 вересня 1991 року "Про господарські товариства" також не містить норм, що регулювали

б питання структурного взаємозв'язку господарських товариств, пов'язаних відносинами економічної залежності. Окремі нормативні акти, які регулюють статус холдингової компанії, не можуть заповнити цю прогалину, оскільки не охоплюють всю різноманітність форм співробітництва в рамках об'єднаної відносинами економічної залежності групи підприємств.

Зарубіжний досвід свідчить, що об'єднання окремих підприємницьких структур у консолідовану групу компаній є загальноприйнятим способом господарювання в умовах ринкової економіки. Ефективність функціонування таких структур в країнах з розвинутою ринковою економікою, їх широка розповсюдженість і значна економічна вага, зацікавленість вітчизняних товаровиробників у поширенні матеріальної бази і співробітництві на постійній основі підкреслює важливість ретельного опрацювання цього питання щодо потреб нашої практики.

Викладене свідчить про необхідність системного врегулювання статусу об'єднань, організованих у формі господарських товариств. Конкретні шляхи вирішення цієї проблеми пов'язуються з розвитком статусу окремих видів об'єднань стосовно до їх права на використання організаційно-правової форми господарського товариства.

Перш за все для уникнення плутанини необхідно провести в законодавстві чітке розмежування понять господарського товариства і об'єднання підприємств за критерієм, що складає відмінну ознаку об'єднання. Відмінна ознака об'єднання полягає в тому, що в статусі об'єднання, на відміну від інших господарюючих суб'єктів, у т. ч. господарських товариств, присутня відповідна управлінська (координаційна) компетенція

щодо підприємств-учасників. Ця специфіка, зокрема, розмежовує господарські об'єднання, створені у формі господарських товариств, і господарські товариства з простою організаційною структурою.

Доцільність конституювання об'єднання підприємств як самостійного суб'єкта права зумовлюється потребами розрізнювання видів структурного взаємозв'язку в рамках тієї чи іншої сукупності підприємств, де, зокрема, мається на увазі належна класифікація форм господарювання і управління низовими ланками економіки. Це дозволяє упорядкувати систему господарюючих суб'єктів в їх структурному взаємозв'язку; відповідає інтересам учасників господарського обігу в отриманні вірогідної інформації про статус суб'єкта; необхідне для всебічного моніторингу економічних процесів і забезпечення цілеспрямованого впливу на діяльність тих чи інших структур для досягнення потрібного ефекту.

Зроблений висновок підтверджується і зарубіжною практикою нормотворчості, де, зокрема, приділяється увага питанням кваліфікуючих ознак групи компаній та окремих її видів, критеріям розмежування вертикальних і горизонтальних груп, порядку їх звітності та ін.

У регулюванні даних питань не варто брати приклад з Російської Федерації, де статус об'єднань підприємств збережено лише за асоціаціями і союзами.

Виключення з ряду об'єднань таких форм консолідації підприємств, як концерни, консорціуми, корпорації, холдинги і інші комерційні об'єднання, не усуває потреби у адекватному їм узагальнюючому понятті. У цьому разі можливе створення нового поняття (наприклад, "група компаній"), вбудованого в систему

норм про господарські товариства. Однак більш придатним рішенням буде розмежування об'єднань на комерційні та некомерційні. Така позиція не тільки зберігає послідовність поняття "об'єднання підприємств", що склалося. Накладення організаційно-правової форми господарського товариства на поняття "об'єднання підприємств" сприятиме упорядкуванню системи суб'єктів господарювання. З точки зору законодавця, органічне поєднання статусу господарського товариства зі встановленим у законодавстві статусом об'єднання підприємств відкриває можливість вдосконалення правового регулювання консолідаційних процесів в економіці, дає правову основу для заповнення прогалини в законодавстві щодо можливості кваліфікації холдингів як об'єднань підприємств, дозволяє залучити до сфери законодавчого регулювання важливі питання статусу окремих видів об'єднань підприємств (корпорацій, концернів), що використовують організаційно-правову форму господарського товариства.

2.2. Класифікація об'єднань підприємств.

Проведений аналіз діючого законодавства і практики його застосування дозволяє провести класифікацію об'єднань підприємств за наступними принципами.

В залежності від характеру взаємовідносин між об'єднанням та його учасниками можна виділити об'єднання координаційного і субординаційного типу. Перші (асоціації, корпорації, тощо) займаються координацією основної господарської діяльності і можуть виконувати одну або декілька виробничо-господарських і управлінських функцій, покладених на них учасниками договору. Другі (холдинги, концерни, тощо) спеціалізуються на управлінні діяльністю підприємств-учасників, завдяки субординаційному

характеру зв'язків в об'єднанні на підставі фінансової залежності або договору про централізацію значної частини управлінських функцій.

Найбільш придатними термінами для класифікації об'єднань за характером взаємовідносин в об'єднанні здаються терміни "об'єднання координаційного типу" та "об'єднання субординаційного типу". В українському праві за даною ознакою об'єднання класифікуються на договірні та статутні, однак обрані терміни небезперечні, оскільки договірним можна вважати будь-яке об'єднання, що виникає з договору (і асоціацію, і концерн). У зарубіжній практиці у даному випадку застосовуються терміни "горизонтальні" та "вертикальні групи". У нашій господарській практиці так склалося, що терміни "горизонтальне" і "вертикальне об'єднання" застосовують у описі економічних характеристик об'єднань (галузевих та міжгалузевих). Надання підприємствам права на добровільне об'єднання створило умови для розповсюдження відповідної класифікації горизонтальних (договірних) і вертикальних (управлінських) відносин і на сферу об'єднання підприємств, а водночас для невиправданого дублювання термінів у характеристиці різних аспектів статусу об'єднань. Тому зупинитися ліпше на інших адекватних визначеннях. Варіант, що пропонується автором, запобігає неясності у термінологічному апараті, точно і більш наочно показує сутнісні особливості об'єднань підприємств різних видів, перешкоджає змішуванню понять об'єднання договірною, що виникло внаслідок добровільного об'єднання на основі договору (договорів), та об'єднання горизонтального як об'єднання, в якому виключене використання економічних або договірних важелів тиску одне на одне.

Основними ознаками класифікації є ступінь майнової самостійності учасників об'єднання і ступінь централізації управління діяльністю підприємств.

За ступенем майнової самостійності розрізняються об'єднання самостійних підприємств, які володіють відокремленим майном, і об'єднання, що мають структуру холдингу.

Належність підприємства до єдиної господарської структури, яке очолює холдингова компанія, що спеціалізується на управлінні діяльністю дочірніх підприємств, дозволяє кваліфікувати холдинг як господарське об'єднання. Особливістю холдингової компанії є неучасть дочірніх підприємств у роботі її органів, що спонукає до відмежування холдингу як окремої категорії об'єднань.

Основною ознакою класифікації об'єднань самостійних підприємств, що володіють відокремленим майном, є ступінь централізації управління діяльністю підприємств, в залежності від якого розрізняються:

асоціація (союз) /не втручається у виробничу і комерційну діяльність підприємств/;

корпорація /виконує делеговані їй учасниками окремі повноваження централізованого регулювання їх діяльності/;

концерн /спеціалізується на управлінні внаслідок централізації значної частини виробничо-господарських та управлінських функцій/;

державне об'єднання (комбінат, трест) / реалізує управлінську компетенцію на основі широких повноважень з управління державним майном і діяльністю держпідприємств, що передаються йому органами держави /.

Окремі об'єднання виділяються у самостійні "види за іншими - індивідуально-визначеними - ознаками: консорціум - за

ознакою вузькоцільової спрямованості і тимчасового характеру співробітництва учасників; синдикат - за ознакою спеціалізації центральної організації на збуті продукції: фінансово-промислова група - з огляду на особливий правовий статус, передбачений спеціальним законодавством, і т. ін.

Класифікацію об'єднань, що вибрали організаційно-правову форму господарського товариства, доцільно проводити за характером і ступенем залежності підприємств-учасників об'єднання. В залежності від цього розрізняються:

холдинг - контролює діяльність дочірніх підприємств завдяки володінню контрольними пакетами акцій, яке створює відносини контролю-підлягання;

концерн - спеціалізується на управлінні на підставі договору. Володіння акціями в концерні не створює відносин контролю-підлягання;

корпорація - фінансова участь у статутних капіталах у рамках корпорації не створює відносин контролю-підлягання. На основі договору корпорація централізує лиш окремі функції і повноваження з управління діяльністю учасників;

інші види об'єднань, які використовують форму господарського товариства /відрізняються за ознаками, не пов'язаними з акціонерним взаємозв'язком у об'єднанні (за ознакою централізованого збуту продукції в синдикаті, тощо).

Промислово-фінансові групи за їх юридичною природою слід визнати особливим видом об'єднань підприємств. Оргструктура промислово-фінансової групи (ПФГ) запозичується у інших видів об'єднань, але особливий правовий статус, передбачений спеціальним законодавством про ПФГ, складає її сутнісну відмінність і зумовлює відмежування у самостійний вид.

2.3. Доцільність удосконалення визначень окремих видів об'єднань підприємств за законодавством України.

Як показав аналіз, сформульовані в статті 3 Закону про підприємства поняття окремих видів об'єднань підприємств потребують удосконалення. Основна аргументація на користь такого висновку полягає в наступному.

Виходячи з понять асоціації і корпорації, приведених в статті 3 Закону про підприємства, вони відрізняються лише за однією ознакою. Повному невтручанню асоціації у виробничу і комерційну діяльність своїх учасників протиставляється виконання корпорацією функцій централізованого регулювання діяльності кожного її члена з використанням делегованих їй повноважень. Така ознака класифікації видів значною мірою виявляється невиправданою. Виконання більшості функцій з координації господарської діяльності підприємств неможливе без володіння повноваженнями централізованого вирішення тих чи інших питань. Як наслідок, при створенні асоціацій у більшості випадків централізуються як функції, не пов'язані з регулюванням діяльності підприємств (функції виробничо-господарського, інформаційного, методичного характеру і т. ін.), так і функції, що передбачають володіння такими повноваженнями (функції управлінські). Це зумовлює тотожність правового статусу асоціації і корпорації і спонукає до об'єднання їх понять у розумінні статті 3 Закону про підприємства в один вид.

Необхідність оновлення поняття корпорації - друга сторона проблеми.

Визначення корпорації, наведене у статті 3 Закону про підприємства, не містить якихось вказівок на можливості акціонерної організації даного виду об'єднання, тоді як у

зарубіжному праві корпораціями визнаються насамперед акціонерні товариства. У наукових дослідженнях уже підкреслювалася необхідність приведення статусу української корпорації у відповідність до світової практики.

Конструкція поняття "корпорація", що пропонується нами, зберігає спадкоємність основної кваліфікуючої ознаки корпорації - централізоване регулювання діяльності кожного з учасників на основі окремих повноважень, що акумулюються централізованими органами об'єднання - закладеної в статті 3 Закону. Водночас, за корпорацією закріплюється така суттєва ознака, як використання в її устрої принципів організації, властивих господарським товариствам. Така особливість корпорації не тільки розмежує поняття асоціації і корпорації і надасть останній статусу, відповідного світовій практиці. Таке рішення відкриває можливості залучення до сфери регулювання законодавства про об'єднання не охоплених іншими поняттями (зокрема, поняттями концерну і холдингу) відносин у сфері стійкої консолідації діяльності підприємств. Це - взаємне володіння підприємств акціями одне одного, володіння акціями, що створює відносини залежності, але не породжує відносин контролю-підлягання. Принцип оформлення організаційної єдності пов'язаних відзначеними відносинами підприємств, державної реєстрації такого об'єднання і опублікування відомостей про це сприятиме нормальній організації господарських відносин, вірогідному інформуванню третіх осіб про дійсний правовий статус підприємства (яке за інших обставин може відреконструюватися цілком незалежною організацією).

Індивідуально-визначене місце в структурі економіки подібних господарських систем підкреслює доцільність збере-

ження за ними виключного права на використання в найменуванні терміну "корпорація", як це раніше склалося. З виходом нормативних актів про корпоратизацію корпораціями стали називатися також підприємства, перетворені у акціонерні товариства. Однак створення в юридичному термінологічному апараті дублюючих термінів синонімічного значення (корпорація - акціонерне товариство) не має переконливих підстав.

У визначенні консорціуму слід виходити з можливості його побудови і як статутного, і як договірної об'єднання. Через економічну не вигідність довгострокового інвестування на сучасному етапі участь у консорціумі банківського капіталу не є загальноприйнятною практикою. Реалізація цільових програм і проектів частіше провадиться за рахунок коштів добровільно об'єднаних підприємств. Це потребує відповідного законодавчого врегулювання.

Поняття концерну отримує належну повноту з законодавчим визначенням порядку відповідальності в ньому. Господарське об'єднання, яке має право давати обов'язкові до виконання вказівки його членам, повинне відшкодувати можливі збитки від виконання таких вказівок. Оскільки статтею 3 Закону про підприємства передбачається, що об'єднання, незалежно від їх виду, не несуть відповідальності за зобов'язаннями учасників, слід уточнити принципи відповідальності в об'єднаннях субординаційного типу.

Вимагає врегулювання також питання акціонерної організації концерну шляхом відкритої підписки на акції. Потреби господарської практики зумовлюють необхідність законодавчо забезпечити об'єднані договором виробничо-господарські системи від зовнішнього фінансового впливу, який може виникнути внаслідок відкритого продажу акцій і буде

здатний змінити структуру об'єднання незалежно від волі учасників договору. Необхідної мети можна досягти, якщо права концернів на використання правової форми акціонерного товариства відкритого типу обмежити обов'язком утримання не менш як половини акцій у рамках концерну.

Виглядає доцільним також законодавче регулювання порядку організації центру господарської системи, зокрема, корпорації і концерну. Для забезпечення участі підприємств в управлінні об'єднанням не менш як половина статутного капіталу об'єднання повинна належати підприємствам-учасникам і не більш як 10 відсотків - його керівникам.

Неузгодженості в діючому законодавстві, характерні риси правового статусу існуючих на практиці об'єднань підприємств і досвід організації складних оргструктур в країнах з розвинутою ринковою економікою лягли в основу розробленого за результатами дослідження оновленого поняття окремих видів об'єднань підприємств.

2.4. Правова природа установчого договору і статуту.

Трактування установчого договору як цивільно-правової угоди, яке можна зустріти у спеціальній літературі, видається нам невиправдано спрощеним. Адже установчий договір регулює не тільки відносини між учасниками договору щодо ведення спільних справ з господарського використання об'єданого майна, а й виступає як внутрішній організаційно-управлінський акт, особливо якщо розглядати його у сукупності зі статутом. Найбільш чітко це проглядає у правовому статусі об'єднання, де основною метою співробітництва є удосконалення структури управління, а не комерційне використання майна.

Як на нашу думку, установчий договір і статут є сумісним нормативним актом внутріфінансового права, що виступає водночас як установчий акт і акт локального нормативного регулювання.

Спрямованість установчого договору на створення нової організації, її не тільки майнової, а й організаційної бази дозволяє розглядати статут як складову частину установчого договору, його сутнісну умову. Практичне значення такого підходу пов'язане з існуючою проблемою колізії норм установчого договору і статуту. Часом вони сформульовані настільки протирічливо, що їх виконання стає неможливим. Рішення, що пропонується, виключить зайве дублювання текстів, допоможе упорядкувати практику складання установчих документів.

2.5. Основні результати дослідження сконцентровані у розробленому за участю дисертанта проекті Закону України "Про господарські об'єднання", який, на наш погляд, відповідає потребам твердої правової основи сучасних консолідаційних процесів і може лягти в основу роботи по формуванню спеціального законодавства про об'єднання, потреба в якому назріла.

3. ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ РОБІТ, ДЕ ВИКЛАДАЮТЬСЯ ОСНОВНІ ПОЛОНЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ

3.1. Мамутов В.К., Грудницкая С.Н. Корпорация: правовой статус, отличительные особенности // Экономика Украины. -1994. - № 2.- С. 46-50. - 0,5 д.а.

Особистий внесок автора: основи правового статусу корпорації, її відмінні особливості.

3.2. Грудницька С.М. Відмінність об'єднань підприємств від господарських товариств // Право України. - 1994.- № 9.- С. 5-9. - 0,5 д.а.

3.3. Грудницкая С. Порядок формирования объединений предприятий, структура и компетенция органов объединения (начало) // Предпринимательство, хозяйство и право. - 1996. - № 9. - С. 9-13. - 0,5 д.а.

3.4 Грудницкая С. Порядок формирования объединений предприятий, структура и компетенция органов объединения (окончание) // Предпринимательство, хозяйство и право. - 1996. - № 12.- С. 17-19. - 0,3 д.а.

3.5. Грудницкая С.Н. Государственная собственность и хозяйственная самостоятельность // Юридический вестник. - 1996. - № 3.- С. 47-51.- 0,5 д.а.

3.6. Грудницкая С.Н. Виды объединений предприятий и их отличие от хозяйственных товариществ // Препр. докл. - Донецк: ИЭПИ АН Украины, 1993. - 21 с. - 1,3 д.а.

3.7. Грудницкая С.Н. Хозяйственные общества (товарищества) и объединения Украины, России и Германии (сравнительный анализ правового положения) // Препр. докл. - Донецк: ИЭПИ НАН Украины, 1995. - 23 с.- 1,3 д.а.

3.8. Грудницкая С.Н. Хозяйственное объединение, его виды // Проблемы становления хозяйственного законодательства Украины: Сборник научных статей и материалов конференции. - Донецк: ИЭПИ АН Украины, 1993. - С. 74-78. - 0,2 д.а.

3.9. Грудницька С.М. Колективна власність об'єднань підприємств: проблеми розвитку // Право власності в Україні в умовах ринкових відносин: Тези доповідей і наукових повідомлень науково-практичної конференції молодих вчених. - Київ: Українська правнича фундація, 1995. - С. 23-25. - 0,2 д.а.

3.10. Грудницкая С.Н. Приоритетность стимулирования консолидационных процессов в экономике: общегосударственные задачи и региональные возможности // Материалы второй международной научно-практической конференции "Регион: стратегия выживания и развития Донбасса 11-12 июня 1996 года". Сб.: Тез. докл. и выступ. - Д.: 000 "Лебедь", 1996. - С. 204-206. - 0,1 д.а.

S u m m a r y

Grudnitskaya S. N. Legal Status of the enterprises groups in industry.

Thesis for Candidate of Law degree by speciality 12.00.04 - Economic Law; Arbitration process. Institute of Economic and Legal Research, Ukrainian National Academy of Sciences. Donetsk, 1997.

Scientific works in which to be researched problems of the legal regulation of consolidated processes in the Ukrainian economics, classification of the enterprises groups and their specific differences unlike ordinary organized partnerships and the formation of organisation basis enterprises groups. The possibilities of the development of status of enterprises groups with the application of partnerships form are grounded. The propositions for improvement of effective legislation are elaborated.

А н н о т а ц и я

Грудницкая С. Н. Правовой статус объединений предприятий в промышленности.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.04 - Хозяйственное право; арбитражный процесс. Институт экономико-правовых исследований НАН Украины. Донецк, 1997.

Защищаются научные труды, в которых исследуются проблемы правового регулирования консолидационных процессов в экономике Украины, вопросы классификации объединений предприятий, правового статуса отдельных видов объединений и их специфического отличия от хозяйственных обществ с простой оргструктурой, порядка формирования организационной базы объединения. Установлены возможности развития статуса отдельных видов объединений применительно к их праву на использование организационно-правовой формы хозяйственного общества. Разработаны предложения по совершенствованию законодательства.

А н о т а ц і я

Грудницька С.М. Правовий статус об'єднань підприємств у промисловості.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 - Господарське право; арбітражний процес. Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Донецьк, 1997.

Захищаються наукові праці, в яких досліджуються проблеми правового регулювання консолідаційних процесів в економіці України, питання класифікації об'єднань підприємств, правового статусу окремих видів об'єднань і їх специфічної відмінності від господарських товариств з простою оргструктурою, порядку формування організаційної бази об'єднання. Визначені можливості розвитку статусу окремих видів об'єднань відповідно до їх права на використання організаційно-правової форми господарського товариства. Розроблені пропозиції до законодавства.

Ключові слова: об'єднання підприємств, правовий статус, суб'єкти господарювання, установчий договір, господарська компетенція.

Підписано до друку 19.03.97 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний
Уч.-вид. а. 1.0 Тираж 100 прим.
Замовлення N 01-3322

Надруковано в поліграфічному центрі "Твіко"